

## **Psychosemantics of the Concept of “Mental Health” in the Language Consciousness of Students of Pedagogical Specialties**

### **Психосемантика поняття “психічне здоров’я” у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей**

**Hanna Ivaniuk**

Dr. Sc. in Pedagogy, Professor

E-mail: [h.ivaniuk@kubg.edu.ua](mailto:h.ivaniuk@kubg.edu.ua)  
<https://orcid.org/0000-0001-7758-5121>

**Ганна Іванюк**

доктор педагогічних наук, професор

**Inna Melnyk**

Ph.D. in Psychology,  
Assistant Professor

E-mail: [i.melnyk@kubg.edu.ua](mailto:i.melnyk@kubg.edu.ua)  
<https://orcid.org/0000-0002-4876-1322>

**Інна Мельник**

кандидат психологічних наук,  
доцент

**Tamara Proshkuratova**

Assistant Professor

E-mail: [t.proshkuratova@kubg.edu.ua](mailto:t.proshkuratova@kubg.edu.ua)  
<https://orcid.org/0000-0003-3983-2499>

**Тамара Прошкуратова**

доцент

*Borys Grinchenko*

*Kyiv University (Ukraine)*

✉ 18/2, Bulvarno-Kudriavska Str,  
Kyiv, 04053

*Київський університет*

*імені Бориса Грінченка (Україна)*

✉ вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2,  
м. Київ, 04053

*Original manuscript received September 04, 2021*

*Revised manuscript accepted March 02, 2022*

**ABSTRACT**

**Purpose.** The article, in accordance with the purpose of the study, describes the results of psycholinguistic and frame analysis of the concept of “mental health” in the language consciousness of future teachers.

**Methods.** The study used the method of free associative experiment and the method of incomplete sentences, namely the construction “mental health”. The sample consisted of first- and second-year students of pedagogical specialties of three universities of Ukraine.

**Results.** The psycholinguistic analysis of the concept of “mental health” by the method of free associative experiment revealed that students of pedagogical specialties mainly describe this concept by the following associations: “balance”, “calm” and “harmony”. Peripheral reactions predominate among the associations obtained, which indicates that students of pedagogical specialties do not have a single understanding of the concept of “mental health” and the dominance of subjective ideas about it, based on previous experience. Psycholinguistic analysis of the obtained associations with the concept of “mental health”, according to the grammatical criterion, showed the predominance of paradigmatic grammatical associations, which indicates the development of respondents' complex and analytical thinking, which are characteristic of future teachers. The thematic analysis of the obtained associations showed their significant thematic diversity, which indicates the diversity of higher education students' ideas about the concept of “mental health”. Frame analysis of the text made it possible to identify three leading categories in defining the concept of “mental health”: psyche, factors and activities. It is established that the most represented in the definition of the concept of “mental health” is the frame of the psyche, and the smallest in number was the concept of the frame of activity. By highlighting the most frequent words in each frame, a script of the studied text was constructed to understand the concept of “mental health”: internal state and level of well-being – factor – behavior. The discourse script clearly demonstrates the understanding of the essence of the concept of “mental health”, its causality and ways of preservation.

**Key words:** free associative experiment, language consciousness, mental health, psycholinguistic analysis, frame analysis, frame.

## Вступ

Дослідження психосемантики поняття “психічне здоров’я” у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей актуалізується в сучасній науці та практиці. Нині, в умовах загострення соціальних, економічних суперечностей, домінування впливу медіа на свідомість людей нерідко спостерігаємо поширення тривожних станів у студентів. Це відбувається насамперед тому, що студенти часто не володіють дієвими механізмами збереження,

зміцнення і відновлення власного психічного здоров’я в умовах постійних фізичних та інтелектуальних перевантажень, стресів і соціальних викликів. У контексті зазначеного вище, актуалізується проблема дослідження індивідуальних уявлень і системи значень про психічне здоров’я у мовній свідомості майбутніх педагогів, що слугують основою для подальшого вироблення власної траєкторії його збереження.

Результати спостережень та окремих пілотних досліджень вказують на те, що студенти педагогічних спеціальностей по-різному розуміють поняття “психічне здоров’я” та найчастіше вкладають у розуміння цього феномена суб’єктивний життєвий досвід. Зазначимо, що вивчення загальнопсихологічних і специфічних аспектів процесу утворення різних категорій у свідомості людини є першочерговим завданням психосоматики як науки, яка досліджує походження, будову, процес формування і функціонування індивідуальної системи значень, що опосередковує інтелектуальні процеси у діяльності людини. Дослідження заявленої наукової проблеми ґрунтується на засадах психосемантичного підходу, що дає змогу поглянути на предмет дослідження “очима досліджуваного”. У руслі наукового пошуку ми спираємося на ідеї українських та зарубіжних учених про експериментальну психосемантику як дієвий інструмент для дослідження різних аспектів мовної свідомості людини (Артемьева, 1999; Дробот, 2018; Лозова, 2007; Петренко, 1983).

За результатами студіювання теоретичних джерел з’ясовано: сучасні дослідники висвітлюють різноманітні аспекти використання методів психосемантики при вивченні різних концептів у мовній свідомості студентів. Але наразі відсутні наукові дослідження, у яких би проводилося вивчення психосемантичного наповнення поняття “психічне здоров’я” у мовній свідомості майбутніх педагогів на статистично значущій вибірці. Зважаючи на це, актуалізується проблема виявлення психосемантичного наповнення поняття “психічне здоров’я” у мовній свідомості здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей. Доцільним, з огляду на дослідження зазначеної наукової проблеми, є використання асоціативного експерименту як одного з найбільш поширених у психосемантиці і здійснення на основі отриманих результатів психолінгвістичного аналізу психосемантичного наповнення поняття “психічне здоров’я”

у мовній свідомості майбутніх педагогів. Доречним також вважаємо для досягнення повноти вивчення уявлень про психічне здоров'я у мовній свідомості майбутніх педагогів здійснення фреймового аналізу цього поняття. Це дасть змогу сконструювати сценарій дискурсу, тобто більш повно продемонструвати розуміння сутності концепту "психічне здоров'я".

З огляду на багатоаспектність проблеми дослідження, науковий інтерес становлять висвітленні в психолінгвістичних працях трактування поняття "мовна свідомість" як царини дослідження семантичних процесів продукування та сприйняття мовлення. Мовна свідомість – термін сучасного мовознавства, який активно вживають у дослідницьких працях із 1980-х років і не має наразі однозначного тлумачення. У сучасних наукових працях поняття "мовна свідомість" трактовано як: синонім дефініції "мовна картина світу" (Уфимцева, 2011; Горошко, 2003); механізм індивідуальної свідомості, що керує мовленнєвою діяльністю, формує, зберігає й перетворює мовні знаки, правила їх сполучення, вживання (Селіванова, 2006); "інтеріоризовану систему вербальної поведінки" (Нореску, 1991); стратегія й тактика мовленнєвої поведінки, що зумовлена ціннісною орієнтацією, соціальною та статевою належністю, віком, світоглядом і психологічним типом (Никитина, 1993); результат рефлексії над мовою (Яворська, 2000). У руслі нашого дослідження ми спираємося на визначення поняття "**мовна свідомість**" – як:

“... психолінгвістичного поняття, яке показує, яким чином внутрішні (особистісні) і зовнішні (соціальні) умови функціонування мовлення як досягнення людини пов'язані зі змінами значень і смислів слів” (Яковлев, 2019: 157).

*Об'єкт дослідження* – процес формування індивідуальної системи значень у мовній свідомості людини.

*Предмет дослідження* – психосемантичне наповнення поняття "психічне здоров'я" у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей.

У зв'язку з цим *мета* дослідження полягає у здійсненні психолінгвістичного та фреймового аналізу психосемантичного наповнення поняття "психічне здоров'я" у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей.

## Методи та методики дослідження

Для реалізації поставленої мети нами було організовано емпіричне дослідження у два етапи. На *першому етапі* задля здійснення психолінгвістичного аналізу поняття “психічне здоров’я” у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей був використаний метод вільного асоціативного експерименту. На *другому етапі* задля здійснення фреймового аналізу поняття “психічне здоров’я” у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей використаний метод “незакінчених речень”. Дослідження проводилося українською мовою. Опишемо більш детально процедуру проведення дослідження на кожному з визначених етапів.

### *Перший етап дослідження*

Відповідно до завдань *першого етапу* емпіричного дослідження, за допомогою методу асоціативного експерименту респондентам пропонувалось назвати перелік слів, що становили асоціації у процесі озвучування поняття “психічне здоров’я”. Асоціатами могли слугувати будь-які реакції, а саме: слова з різних частин мови, словосполучення тощо. Час для фіксації реакцій респондентів не обмежувався.

Дотримання процедур проведення психолінгвістичного аналізу структури асоціативного поля реакцій на стимул “психічне здоров’я” передбачало класифікацію отриманих асоціацій за виокремленими критеріями. Зазначимо, що типологія вербальних асоціацій є однією з найбільш дискусійних проблем психолінгвістики. У історичному поступі до початку ХХ ст. класифікацію асоціацій дослідники розробляли ґрунтуючись на логічному, психологічному й лінгвістичному принципах, а пізніше домінуючим у таких дослідженнях став психолінгвістичний принцип. У психолінгвістиці асоціації класифікують: залежно від типу зв’язку – фонетичні, словотвірні, парадигматичні, тематичні, синтагматичні, цитатні (Клименко, 1974); за формальними відношеннями – синтагматичні, парадигматичні, тематичні, дериваційні й фонетичні (Уфимцева, 2011); асоціативне поле розглядають як сукупність фонетичної, лексичної, синтаксичної, морфологічної, когнітивної, прагматичної і статистичної структур (Караулов, 1999) тощо. Однак, попри значну

кількість існуючих класифікацій асоціацій, сучасна дослідниця висвітленої вище проблеми вважає недоцільним і невчасним пошук універсальної (єдиної) класифікації (Горошко, 2001). У руслі проблематики статті науковий інтерес становить дослідження, що висвітлює особливості проведення психолінгвістичного аналізу різних концептів і способів класифікації асоціацій (Rakosi, 2017). Різні підходи до інтерпретації асоціативних даних у контексті методології психолінгвістики розглядає В. Піщальникова (Пищальникова, 2019).

У представленому дослідженні здійснено аналіз отриманого масиву асоціацій за трьома критеріями: (а) логічним, (б) граматичним та (в) тематичним.

Так, за *логічним критерієм* структура асоціативного поля має ієрархічно організований характер і включає в себе центральні реакції (центр поля, його ядро) та периферійні реакції (зону найближчої периферії, зону дальньої периферії, а також зону крайньої периферії, які визначаються залежно від частоти реакцій у цьому полі). Таким чином, асоціації з частотою більше 10.0% відносились до центру поля, а ті, що з частотою менше 10.0% належать до периферії, а саме: 4.0%–10.0% – до зони поля його ближньої периферії; з частотою менше 4.0% до 2.0% – до зони дальньої периферії; з частотою менше 2.0% – до крайньої периферії поля (Стернин & Рудакова, 2011).

За *граматичним критерієм* всі отримані асоціації розподілялись відповідно до парадигматичного чи синтагматичного типу реакцій. Синтагматичними асоціативними реакціями вважаємо ті, граматичний клас яких відрізняється від граматичного класу слова-стимулу і які виражають предикативні зв'язки. Парадигматичні реакції становили слова-реакції того ж граматичного класу, що і слова-стимули (Клименко, 1974).

Всі отримані нами асоціації були згруповані та проаналізовані і за *тематичним критерієм*. Тематичні реакції – це такі реакції, які внаслідок граматичної зміни можуть утворити зі словом-стимулом словосполучення або можуть бути використані в рамках тематично обмеженого контексту (речення). Такі реакції належать до лексики одного семантичного поля, яка застосовується у побудові текстів з теми, що характеризує це поле, і пов'язані зі стимулом парадигматично (Клименко, 1974).

### ***Другий етап дослідження***

На *другому етапі* дослідження здійснено фреймовий аналіз поняття “психічне здоров’я” у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей. *Матеріалом дослідження* для фреймового аналізу письмового тексту слугували незакінчені речення, а саме конструкція “Психічне здоров’я – це...”.

Фрейм – багатоаспектний когнітивний феномен, безпосередньо пов’язаний із процесами мовної категоризації, зберігання та представлення інформації, а також із продукуванням мовлення та організацією дискурсу. Так, у дослідженнях О. Коляденко (Коляденко, 2013) здійснена спроба узагальнити все розмаїття трактувань, виділено різне розуміння терміна фрейм у лінгвістиці: фрейм як система вибору мовних засобів – граматичних правил, лексичних одиниць, мовних категорій, – пов’язаних із прототипом сцени (Fillmore & Baker, 2010); фрейм – сукупність стандартизованих дійсних і потенційних знань про явища, що мають складну багатокомпонентну структуру, цілісне уявлення про багаторівневий концепт (Попова & Стернин, 2001); фрейм – когнітивна модель, що репрезентує знання й оцінки, пов’язані з конкретними, часто повторюваними ситуаціями (Ungerer & Schmid, 1996); фрейм як одиниця знань, організована навколо концепту, що містить відомості про суттєве, типове та можливе для цього концепту в межах певної культури (Дейк Ван & Кинч, 1988).

Чітка структурованість фрейму та його лінгвокогнітивний статус зумовили широке використання теорії фреймів у різних напрямках лінгвістичних досліджень, зокрема й у процесі аналізу репрезентації тих чи інших понять у мовній свідомості людей.

У нашому дослідженні фреймовий аналіз отриманих результатів здійснювався у декілька етапів, що були запропоновані дослідниками Л. Засекіною та С. Засекіним (Засекіна & Засекін, 2008). На першому етапі передбачалася фіксація усіх слів отриманого тексту, що вербально виражені іменниками. Сутність другого етапу полягала у групуванні отриманих іменників відповідно до загально визначених категорії, що ґрунтуються на енциклопедичних знаннях. На третьому етапі здійснювався підрахунок кількості слів у всіх визначених категоріях та визначався коефіцієнт частотності. Слова з найвищим таким коефіцієнтом у кожній категорії відображали сценарій дискурсу.

### **Вибірка**

Вибірку склали 913 студентів перших та других курсів педагогічних спеціальностей кількох університетів України. Представлений гендерний склад студентів характерний для педагогічних спеціальностей, тому в дослідженні взяли участь здебільшого представниці жіночої статі.

### **Результати**

Проаналізуємо асоціативний ряд поняття “психічне здоров’я”. Асоціативне поле поняття-стимулу “психічне здоров’я” у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей репрезентовано 1778 реакціями. Згідно з правилами проведення вільного асоціативного експерименту було взято до розгляду лише першу відповідь і отримано 913 відповідей. Таким чином, було отримано таке асоціативне поле: врівноваженість – 124, спокій – 112, гармонія – 100, адекватність – 80, психологічне благополуччя – 45, емоції – 40, емоційна стабільність – 28, рівновага – 27, щастя – 25, психіка – 24, емоційна стійкість – 20, добробут – 20, впевненість – 20, баланс – 16, здоровий глузд – 16, мозок – 16, поведінка – 15, любов – 12, розвиток – 12, душа – 11, щасливе життя – 9, стабільність – 8, душевний спокій – 8, емоційний стан – 8, стриманість – 8, емоційність – 8, стан психіки – 8, адекватність мислення – 8, задоволення – 7, стресостійкість – 7, голова – 6, психостійкість – 5, індивідуальність – 4, емоційне здоров’я – 4, емоційна зрілість – 4, самопочуття – 4, саморозвиток – 3, життєрадісність – 2, позитив, віра, адаптація, підтримка рідних, затишок, самоідентифікація, реакція на події, характер, думки, самопізнання, відповідальність, морально здоровий, сприймання дійсності, здатність рефлексувати, інтелектуальність, радість від життя, настрої, реакції, творчість, бадьорість, веселість, повноцінний розвиток, рівень психологічного добробуту, самокритичність, розсудливість, сильна особистість, правильний психологічний розвиток, самоповага, раціональне мислення, емоційно-інтелектуальна стабільність, цілісність організму, медитація, відчуття себе, нормальний, “таргани в голові”, підсвідомість, дружелюбність, толерантність, благодентство.

Задля здійснення психолінгвістичного аналізу асоціацій за логічним критерієм усі отримані асоціації на поняття “психічне



здоров’я” були розподілені нами за певним типом реакцій – центральної чи периферійної. Центральні логічні асоціації представлені меншістю реакцій (усього 36.8%). Це такі асоціації як “врівноваженість”, “спокій” та “гармонія”. Усі інші отримані асоціативні реакції – периферійні (усього 63.2%), вони окреслюють індивідуальний досвід респондентів і є нетиповими.

Асоціації на поняття “психічне здоров’я” також було проаналізовано за *граматичним критерієм*. Ми розглядали, до якого типу реакцій можна віднести кожне з отриманих слів – парадигматичної чи синтагматичної. Виявлено, що всі слова-асоціації, за винятком двох, є парадигматичними реакціями. Синтагматичних реакцій серед отриманих асоціацій виявилось значно менше – лише дві (“морально здоровий” та “нормальний”).

Оцінка отриманих асоціацій на поняття “психічне здоров’я” здійснена також за *тематичним критерієм*. Опрацювання масиву асоціацій дало змогу виокремити чотири тематичні категорії:

- (1) *особливий психічний стан людини* – 516 реакцій (врівноваженість, спокій, гармонія, психологічне благополуччя, рівновага, щастя, добробут, баланс, любов, щасливе життя, стабільність, душевний спокій, стан психіки, цілісність організму, рівень психологічного добробуту);
- (2) *емоції, особистісні якості та поведінкові характеристики* – 288 реакцій (адекватність, емоції, емоційна стабільність, емоційна стійкість, впевненість, поведінка, емоційний стан, стриманість, емоційність, адекватність мислення, стресостійкість, психостійкість, індивідуальність, емоційне здоров’я, емоційна зрілість, життєрадісність, адаптація, реакція на події, характер, відповідальність, морально здоровий, інтелектуальність, радість від життя, настрої, реакції, творчість, бадьорість, веселість, розсудливість, сильна особистість, раціональне мислення, емоційно-інтелектуальна стабільність, нормальний, дружелюбність, толерантність, благоденство);
- (3) *абстрактні поняття та порівняння* – 96 реакцій (психіка, розвиток, здоровий глузд, мозок, душа, задоволення, позитив, віра, затишок, підтримка рідних, думки,

сприймання дійсності, повноцінний розвиток, правильний психологічний розвиток, медитація, "таргани в голові", підсвідомість);

- (4) *самопізнання та самоставлення* – 13 реакцій (самопочуття, саморозвиток, самоідентифікація, самопізнання, здатність рефлексувати, самокритичність, самоповага, відчуття себе).

Отже, найчисельнішою виявилась тематична категорія, яка характеризує психічне здоров'я як особливий психічний стан людини (усього 56.5%). Другою за чисельністю є тематична категорія, асоціації у якій відображають емоції, особистісні якості та поведінкові характеристики людини (усього 31.5%). Інші дві тематичні категорії є менш чисельними.

Задля повної реалізації мети дослідження опишемо також результати фреймового аналізу поняття "психічне здоров'я" у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей. Реалізація описаних вище етапів фреймового аналізу тексту дала змогу виокремити три провідні категорії при визначенні концепту "психічне здоров'я": психіка, чинники і діяльність (Табл. 1).

З таблиці видно, що найбільш представленим при визначенні концепту "психічне здоров'я" є фрейм психіка. До цієї категоріями нами були віднесені ті іменники, які виражають ті чи інші психічні стани та властивості людини, а також психічні процеси та особистісні якості. Ключові поняття цього фрейму відображають представленість у мовній свідомості респондентів поняття "психічне здоров'я" як певного внутрішнього стану, достатнього рівня благополуччя та добробуту.

Другим за кількістю слів у категорії є фрейм чинники, ключовими прототипами якого є "чинник" та "навколишнє середовище". Цікаво, що відповіді в цій категорії не такі різноманітні, як в інших категоріях, одні і ті ж слова тут повторюються досить часто. Респонденти у своїх відповідях зазначили, що психічне здоров'я обов'язково детермінується різними чинниками – біологічними та соціально-економічними (відсутністю стресу, сприятливими зовнішніми обставинами та ситуаціями). Причому на перше місце опитані студенти ставлять саме такий чинник як навколишнє середовище.

**Таблиця 1**

*Категорії за результатами визначення концепту “психічне здоров’я” та їх прототипи*

<b>Категорії</b>	<b>Прототипи категорій</b>
Психіка	Внутрішній стан (123), рівень благополуччя (115), моральний стан (6), рівень добробуту (118), рівень урівноваженості (36), нервова система (5), відсутність захворювань (96), гармонія (88), особливості (14), особистість (27), людина (54), властивості (8), збудженість (4), емоційність (6), чутливість (3), інтереси (4), психічні процеси (18), мислення (5), психічне життя (18), психологічна рівновага (54), норма (27), рівень стресу (3), стан душі (43), емоції (59), спокій (83), характер (10), сум (2), щастя (35), здібності (9), душевний комфорт (32), розпач(4), гнів (2), відчуття (12), сприйняття (14), душа (21), цінність (6), унікальність (3), мозок (4), свідомість (2), думки (17), стресостійкість (5), темперамент (3), стабільність (8), настроїв (7), переживання (5).
Чинники	Фактор (108), навколишнє середовище (215), чинник (176), ситуація (114), стрес (69), обстановка (58), соціум (92), економіка (43), обставини (64), проблеми (95), світ (87), подразники (15), залежність (10).
Діяльність	Поведінка (94), адаптація (88), вміння (64), саморозвиток (23), самоорганізація (17), вчинки (28), аналіз (54), висновки (15), адекватність (56), спілкування (43), усвідомлення (21), вихід (11), діяльність(32), пристосовуваність (9), самоконтроль (12), терпіння (7), готовність діяти (19), можливості (14), потреби (8), відповідальність (10), подолання (13), цілі (9), реакція (32), стимул (15), правила (18), життя (42), мета (14), швидкість реакцій (7), самоефективність (2), автономія (1), компетенція (3), благоденство (1), взаємодія (17), господар (3), мотивація(16), вирішення (5), міра (4), руки (7), здатність (22), бажання (17), допомога (8), оцінка (3), вирішення (9), система (2), повага (1), розвиток (8), план (5), спілкування (16), реалізація (12), функції (13), події (4), внесок (3).

Найбільш різноплановим і найменшим за чисельністю є фрейм діяльності. Ключовими поняттями цього фрейму є поведінка, адаптація, вчинки та аналіз. У межах цього фрейму досліджувани зазначають дії та вміння людини, які можуть покращити її психічне здоров’я.

### **Доступність дослідницьких даних**

Дослідницькі дані, отримані в результаті здійсненого дослідження, розміщено на міжнародній платформі препринтів із соціальних і гуманітарних наук SSRN (Ivaniuk, Melnyk & Proshkuratova, 2022).

## **Дискусії**

Здійснений психолінгвістичний аналіз асоціацій на поняття “психічне здоров’я” у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей за логічним, граматичним та тематичним критеріями дав можливість висловити кілька критичних міркувань щодо отриманих результатів.

Так, центральні логічні асоціації “врівноваженість”, “спокій” та “гармонія”, отримані в результаті асоціативного експерименту, вказують на те, що у мовній свідомості наших респондентів поняття “психічне здоров’я” переважно має характеристики, пов’язані з особливим психічним станом, у якому перебуває людина. Відтак переважання у респондентів периферійних асоціативних реакцій свідчить про відсутність єдиного розуміння ними поняття “психічне здоров’я” та наявність суб’єктивних уявлень про це поняття, заснованих на отриманому раніше досвіді. Це судження підтверджується також великою тематичною різноманітністю отриманих асоціацій, що також свідчить про різнобічність уявлень студентів педагогічних спеціальностей про поняття “психічне здоров’я”. У респондентів значним чином переважають парадигматичні граматичні асоціації над синтагматичними, що є показником, на наш погляд, розвиненості у них комплексного та аналітичного мислення, що є характерним для майбутніх педагогів.

Зазначимо: з результатами психолінгвістичного аналізу асоціацій на поняття “психічне здоров’я” у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей прямо співвідносяться і результати фреймового аналізу, з якого випливає, що найбільш представленим при визначенні поняття “психічне здоров’я” у цих респондентів є фрейм психіка (адже ключові поняття цього фрейму відображають представленість у мовній свідомості респондентів поняття “психічне здоров’я” як певного внутрішнього стану, достатнього рівня благополуччя та добробуту). Окрім того, на нашу думку, студенти розуміють причинність такого явища як психічне здоров’я і здійснюють підсвідомий пошук шляхів для його збереження, про що свідчить часте вживання слів із фрейму чинники. Також у відповідях респондентів простежується чітке розуміння того, що для збереження психічного здоров’я людина має вміти усвідомлювати та аналізувати свою поведінку, адаптувати свою

діяльність та поведінку до мінливих життєвих умов, контролювати себе, бути готовою діяти та реагувати на виклики суспільства тощо. Таке судження підтверджується наявністю виокремленого під час проведення фреймового аналізу фрейму діяльності, ключовими поняттями якого є поведінка, адаптація, вчинки та аналіз.

Відбір найчастотніших слів у кожному виділеному фреймі дає змогу сконструювати сценарій досліджуваних текстів: внутрішній стан та рівень благополуччя – фактор – поведінка. Сценарій дискурсу чітко демонструє розуміння сутності концепту “психічне здоров’я”, його причинності та шляхів збереження. Цей сценарій ілюструє специфіку обраної нами вибірки, а саме студентів педагогічних спеціальностей.

## **Висновки**

Вивчення психосемантичного наповнення поняття “психічне здоров’я” у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей шляхом проведення психолінгвістичного та фреймового аналізу (на основі таких методів психосемантики, як метод вільного асоціативного експерименту та метод “незакінчених речень”) до цього не здійснювалося, тому отримані результати мають наукову новизну. Здійснений психолінгвістичний аналіз поняття “психічне здоров’я” методом вільного асоціативного експерименту дав змогу виявити, що студенти педагогічних спеціальностей переважно описують це поняття такими асоціаціями: “врівноваженість”, “спокій” та “гармонія”. Відтак, у мовній свідомості респондентів поняття “психічне здоров’я” має характеристики, які пов’язані з особливим психічним станом, у якому перебуває людина. На підставі аналізу отриманих даних з’ясовано – серед асоціативних реакцій переважають периферійні реакції, що свідчить про відсутність у студентів педагогічних спеціальностей єдиного розуміння поняття “психічне здоров’я” та домінування суб’єктивних уявлень про це поняття, заснованих на отриманому раніше досвіді.

Психолінгвістичний аналіз отриманих асоціацій на поняття “психічне здоров’я” за граматичним критерієм засвідчив переважання парадигматичних граматичних асоціацій, що вказує, на наш погляд, про розвиненість у респондентів комплексного та

аналітичного мислення, що є характерним для майбутніх педагогів. Тематичний аналіз отриманих асоціацій показав їх значну тематичну різноманітність, що свідчить про різнобічність у здобувачів вищої освіти уявлень про поняття “психічне здоров’я”.

Фреймовий аналіз тексту дав змогу виокремити три провідні категорії при визначенні концепту “психічне здоров’я”: психіка, чинники і діяльність. Встановлено, що найбільш представленим у визначенні концепту “психічне здоров’я” є фрейм психіка. Ключові поняття цього фрейму відображають представленість у мовній свідомості респондентів поняття “психічне здоров’я” як певного внутрішнього стану, достатнього рівня благополуччя та добробуту. Другим за кількістю слів у категорії є фрейм “чинники”, ключовими поняттями якого є “чинник” та “навколишнє середовище”. Часте вживання слів із цього фрейму може свідчити про розуміння студентами причинності такого явища як психічне здоров’я і підсвідомий пошук шляхів для його збереження. Найбільш різноплановим і найменшим за чисельністю виявився фрейм “діяльність”. Ключовими поняттями цього фрейму є “поведінка”, “адаптація”, “вчинки” та “аналіз”. У межах цього фрейму досліджувані зазначають дії та вміння людини, які можуть покращити її психічне здоров’я. Водночас той факт, що ці відповіді досить різнопланові і їх менше, ніж тих, в яких основним чинником психічного здоров’я є навколишнє середовище, вказує на те, що у студентів педагогічних спеціальностей ще не повністю сформоване цілісне розуміння основних причин, що впливають на психічне здоров’я людини і розуміння надважливої ролі саме внутрішніх особистісних факторів його збереження.

На основі результатів здійсненого фреймового аналізу, було сконструйовано сценарій досліджуваних текстів: внутрішній стан та рівень благополуччя – фактор – поведінка. Сценарій дискурсу чітко демонструє розуміння сутності концепту “психічне здоров’я”, його причинності та шляхів збереження.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів розкриття досліджуваної проблеми. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в здійсненні психолінгвістичного та фреймового аналізу концепту “психічне здоров’я” та їх порівняння у мовній свідомості респондентів різних вікових та гендерних категорій, а також різних спеціальностей.

## Дотримання етичних стандартів

---

**Етичні схвалення.** На етапі організації польового дослідження студентів ознайомили з нормативними документами з етики наукових досліджень і отримано згоду (у письмовій формі) від усіх учасників експерименту про добровільну участь у дослідженні. У дослідженні взяли участь повнолітні особи. Всі процедури, виконані з участю здобувачів вищої освіти, відповідали етичним стандартам. Експеримент здійснено згідно до затверджених у Київському університеті імені Бориса Грінченка нормативних вимог з етики та академічної доброчесності, які закріплені у відповідних у “Положенні про академічну доброчесність науково-педагогічних, наукових, педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти Київського університету імені Бориса Грінченка” (зі змінами, внесеними рішенням Вченої ради Університету 23 січня 2020 р., (протокол № 1), введеними в дію наказом від 24.01.2020 р. № 39).

**Фінансування.** Джерела фінансування відсутні. Дослідження виконане на громадських засадах.

**Конфлікт інтересів.** Потенційний конфлікт інтересів відсутній.

**Авторський внесок.** Стаття написана у співавторстві. **Іванюк Г.:** обґрунтування актуальності та методології дослідження, аналіз джерельної бази з наукової проблеми. **Мельник І.:** розробка програми експерименту та організація його проведення, узагальнення та інтерпретація результатів дослідження. **Прошкурадова Т.:** візуалізація результатів дослідження, редагування опису дискусій та висновків.

Усі автори прокоментували попередні варіанти рукопису, прочитали й схвалили остаточний варіант рукопису.

## Література

- Артемьева, Е.Ю. (1999). *Основы психологии субъективной семантики*. Москва: Наука; Смысл.
- Горошко, Е.И. (2001). (Ред.) *Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента*. (Монография). Ин-т языкознания РАН. Харьков; Москва: РА-Каравелла.
- Горошко, Е.И. (2003). *Языковое сознание: гендерная парадигма*. Москва – Харьков: Институт языкознания РАН и ИД ИНЖЭК.
- Дейк Ван, Т.А., & Кинч, В. (1988). Стратегии понимания связного текста. *Новое в зарубежной лингвистике*, 23, 153–212.
- Дробот, О. (2018). Методи психосемантики у психологічному дослідженні свідомості. *Вісник Національного авіаційного університету*, 12, 113–118. <https://doi.org/10.18372/2411-264X.12.12921>
- Засекіна, Л.В., & Засекін, С.В. (2008). *Психолінгвістична діагностика*. Луцьк: РВВ Вежа ВНУ ім. Лесі Українки.

- Караулов, Ю.Н. (1999). *Активная грамматика и ассоциативно-вербальная сеть*. Москва: ИРЯ РАН.
- Клименко, А.П. (1974). *Лексическая системность и её психолингвистическое изучение*. Минск: Изд-во гос. пед. ин-ст. иностр. языков.
- Коляденко, О.О. (2013). Термін фрейм у лінгвістиці. *Термінологічний вісник*, 2(1), 139–144.
- Лозова, О.М. (2007). *Основи психосемантичних досліджень етнічної свідомості*. Мелітополь: Видавничий будинок ММД.
- Никитина, С.Е. (1993). *Устная народная культура и языковое сознание*. Москва: Наука.
- Петренко, В.Ф. (1983). *Введение в экспериментальную психосемантику: исследование форм репрезентации в обыденном сознании*. Москва: МГУ.
- Пищальникова, В.А. (2019). Интерпретация ассоциативных данных как проблема методологии психолингвистики. *Russian Journal of Linguistics*, 23(3), 749–761. <https://doi.org/10.22363/2312-9182-2019-23-3-749-761>
- Попова, З.Д., & Стернин, И.А. (2001). *Очерки по когнитивной лингвистике*. Воронеж: Истоки.
- Селіванова, О.О. (2006). *Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія*. Полтава.
- Стернин, И.А., & Рудакова, А.В. (2011). *Психолингвистическое значение и его описание. Теоретические проблемы*. LAP “Lambert Academic Publishing”. Saarbrücken.
- Уфимцева, Н.В. (2011). *Языковое сознание: динамика и вариативность*. Москва: Институт языкознания РАН.
- Яворська, Г.М. (2000). *Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова, культура, влада*. Київ: Нац. акад. наук України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні.
- Яковлев, А.А. (2019). Языковое сознание – часть индивидуального сознания или часть теории? *Вопросы психолингвистики*, 2(40), 157–171. <https://doi.org/10.30982/2077-5911-2019-40-2-157-171>
- Ivaniuk, Hanna, Melnyk, Inna, & Proshkuratova, Tamara (2022). Psycholinguistic and frame analysis of the concept of “mental health” in the language consciousness of students of pedagogical specialties (January 27, 2022). Available at SSRN: [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=4019434](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4019434)
- Fillmore, C.J., & Baker, C.A. (2010). Frames Approach to Semantic Analysis. In B. Heine, & H. Narrog (Eds.), *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis* (pp. 313–340). Oxford: Oxford Un-ty Press.
- Horecky, J. (1991). Jazykove vedomie [On Linguistic Consciousness]. *Jazykovědný časopis – Linguistic Journal*, 42(2), 81–89 [in Czech].
- Rakosi, C. (2017). Replication of Psycholinguistic Experiments and the Resolution of Inconsistencies. *Journal of Psycholinguistic Research*, 46(5), 1249–1271. <https://doi.org/10.1007/s10936-017-9492-0>
- Ungerer, Friedrich, & Schmid, Hans-Jörg (1996). *An Introduction to Cognitive Linguistics*. Longman.

## References

- Artemyeva, E.Ju. (1999). *Osnovy psihologii subektivnoj semantiki [Fundamentals of the Psychology of Subjective Semantics]*. Moscow: Nauka; Smysl [in Russian].



- Dejk Van, T.A., & Kinch, V. (1988). Strategii ponimaniya svyaznogo teksta [Strategies for Understanding Coherent Text]. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike – New in Foreign Linguistics*, 23, 153–212 [in Russian].
- Drobot, O. (2018). Metody psykhosemantyky u psykhologichnomu doslidzhenni svidomosti [Methods of psychosemantics in the psychological study of consciousness]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu – Bulletin of the National Aviation University*, 12, 113–118. <https://doi.org/10.18372/2411-264X.12.12921> [in Ukrainian].
- Fillmore, C.J., & Baker, C.A. (2010). Frames Approach to Semantic Analysis. In B. Heine, & H. Narrog (Eds.), *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis* (pp. 313–340). Oxford: Oxford Un-ty Press.
- Goroshko, E.I. (2001). (Ed.) *Integrativnaya model svobodnogo asociativnogo jeksperimenta [An integrative model of a free associative experiment]*. In-t jazykoznanija RAN. Harkov; Moscow: RA-Karavella [in Russian].
- Goroshko, E.I. (2003). *Jazykovoje soznanie: gendernaja paradigma [Language Consciousness: Gender Paradigm]*. Moscow – Harkov: Institut jazykoznanija RAN i ID INZhJeK. [in Russian].
- Horecky, J. (1991). Jazykove vedomie [On Linguistic Consciousness]. *Jazykovědný časopis – Linguistic Journal*, 42(2), 81–89 [in Czech].
- Ivaniuk, Hanna, Melnyk, Inna, & Proshkuratova, Tamara (2022). Psycholinguistic and frame analysis of the concept of “mental health” in the language consciousness of students of pedagogical specialties (January 27, 2022). Available at SSRN: [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=4019434](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4019434)
- Jakovlev, A.A. (2019). Jazykovoje soznanie – chast individualnogo soznaniya ili chast teorii? [Linguistic consciousness – part of individual consciousness or part of theory?] *Voprosy psiholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 2(40), 157–171. <https://doi.org/10.30982/2077-5911-2019-40-2-157-171> [in Russian].
- Karaulov, Ju.N. (1999). *Aktivnaja grammatika i asociativno-verbalnaja set [Active Grammar and the Associative-verbal Network]*. Moscow: IRJa RAN [in Russian].
- Klymenko, A.P. (1974). *Leksicheskaja sistemnost i ejo psiholingvisticheskoe izuchenie [Lexical Consistency and its Psycholinguistic Study]*. Minsk: Izd-vo gos. ped. in-st. inostr. jazykov [in Russian].
- Koliadenko, O.O. (2013). Termin freim u lnhvistytsi [The Term Frame in Linguistics]. *Terminologichnyi visnyk – Terminology Bulletin*, 2(1), 139–144 [in Ukrainian].
- Lozova, O.M. (2007). *Osnovy psykhosemantychnykh doslidzhen etnichnoi svidomosti [Fundamentals of Psychosemantic Studies of Ethnic Consciousness]*. Melitopol: Vydavnychy budynok MMD [in Ukrainian].
- Nikitina, C.E. (1993). *Ustnaja narodnaja kultura i jazykovoje soznanie [Oral Folk Culture and Linguistic Consciousness]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Petrenko, V.F. (1983). *Vvedenie v jeksperimentalnuju psihosemantiku: issledovanie form reprezentacii v obydennom soznanii [An Introduction to Experimental Psychosemantics: A Study of Forms of Representation in Ordinary Consciousness]*. Moscow: MGU [in Russian].
- Pishhalnykova, V.A. (2019). Interpretacziya asociativnykh dannykh kak problema metodologii psiholingvistiki [Interpretation of associative data as a problem of the methodology of psycholinguistics]. *Russian Journal of Linguistics*, 23(3), 749–761. <https://doi.org/10.22363/2312-9182-2019-23-3-749-761> [in Russian].
- Popova, Z.D., & Sternin, I.A. (2001). *Ocherki po kognitivnoj lingvistike [Essays on Cognitive Linguistics]*. Voronezh: Istoki [in Russian].

- Rakosi, C. (2017). Replication of Psycholinguistic Experiments and the Resolution of Inconsistencies. *Journal of Psycholinguistic Research*, 46(5), 1249–1271. <https://doi.org/10.1007/s10936-017-9492-0>
- Selivanova, O.O. (2006). *Suchasna lnhvistyka: Terminolohichna entsyklopediia [Modern Linguistics: Terminological encyclopedia]*. Poltava [in Ukrainian].
- Sternin, I.A., & Rudakova, A.V. (2011). *Psiholingvisticheskoe znachenie i ego opisaniye. Teoreticheskie problemy [Psycholinguistic meaning and its description. Theoretical problems]*. LAP "Lambert Academic Publishing" Saarbrücken [in Russian].
- Ufimtseva, N.V. (2011). *Jazykovoie soznanie: dinamika i variativnost [Language consciousness: Dynamics and variability]*. Moscow: Institut jazykoznanija RAN [in Russian].
- Ungerer, Friedrich, & Schmid, Hans-Jörg (1996). *An Introduction to Cognitive Linguistics*. Longman.
- Yavorska, H.M. (2000). *Preskryptivna lnhvistyka yak dyskurs: Mova, kultura, vlada [Prescriptive linguistics as a discourse: Language, culture, power]*. Kyiv: Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t movoznavstva im. O.O. Potebni [in Ukrainian].
- Zasiekina, L.V., & Zasiekin, S.V. (2008). *Psykholinhvistychna diahnozyka [Psycholinguistic Diagnostics]*. Lutsk: RVV Vezha VNU im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].

#### **АНОТАЦІЯ**

**Мета.** У статті, відповідно до мети дослідження, описано результати здійснення психолінгвістичного та фреймового аналізу поняття "психічне здоров'я" у мовній свідомості майбутніх педагогів.

**Методи.** У дослідженні використовувався метод вільного асоціативного експерименту та метод незакінчених речень, а саме конструкція "психічне здоров'я – це...". Вибірку склали студенти перших та других курсів педагогічних спеціальностей трьох університетів України.

**Результати.** Здійснений психолінгвістичний аналіз поняття "психічне здоров'я" методом вільного асоціативного експерименту дав змогу виявити, що студенти педагогічних спеціальностей переважно описують це поняття такими асоціаціями: "врівноваженість", "спокій" та "гармонія". Серед отриманих асоціацій переважають периферійні реакції, що свідчить про відсутність у студентів педагогічних спеціальностей єдиного розуміння поняття "психічне здоров'я" та домінування суб'єктивних уявлень про нього, заснованих на отриманому раніше досвіді. Психолінгвістичний аналіз, отриманих асоціацій на поняття "психічне здоров'я", за граматичним критерієм, засвідчив переважання парадигматичних граматичних асоціацій, що вказує на розвиненість у респондентів комплексного та аналітичного мислення, які є характерними для майбутніх педагогів. Тематичний аналіз отриманих асоціацій показав їх значну тематичну різноманітність, що свідчить про різнобічність у здобувачів вищої освіти уявлень про поняття "психічне здоров'я". Фреймовий аналіз тексту дав змогу виокремити три провідні категорії при визначенні концепту "психічне здоров'я": психіка,

чинники і діяльність. Встановлено, що найбільш представленим у визначенні концепту “психічне здоров’я” є фрейм психіка, а найменшим за чисельністю виявився концепт фрейм діяльності. Шляхом виокремлення найчастотніших слів у кожному фреймі було сконструйовано сценарій досліджуваного тексту щодо розуміння концепту “психічне здоров’я”: внутрішній стан та рівень благополуччя – фактор – поведінка. Сценарій дискурсу чітко демонструє розуміння сутності концепту “психічне здоров’я”, його причинності та шляхів збереження.

**Ключові слова:** вільний асоціативний експеримент, мовна свідомість, психічне здоров’я, психолінгвістичний аналіз, фреймовий аналіз, фрейм.

